

V. ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Севрюков Денис,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

м. Київ, Україна,

d.sevriukov@kubg.edu.ua

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ТА ДЕРЖАВА МОЖЛИВОСТЕЙ (ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

SOCIAL RIGHTS AND THE STATE OF OPPORTUNITIES (WESTERN EUROPEAN CONTEXT)

Постіндустріальний розвиток суспільства та глобалізація зумовили об'єктивну необхідність відмови від переобтяженої версії соціальної держави, і як наслідок, перегляд соціальних прав та переосмислення всієї традиції взаємодії між державою та громадянським суспільством у соціально-економічній сфері. Реформи декількох десятиліть привели до суттєвих змін звичної конфігурації європейської соціальної держави, її ідейних основ, принципів організації, модифікації соціальної функції.

Метою публікації є узагальнене дослідження процесів модернізації західноєвропейської соціальної держави.

В сучасних умовах соціальна держава еволюціонує у новий історичний тип. Держава можливостей, в яку трансформується соціальна держава всезагальної рівності, активно взаємодіє з громадянським суспільством. Вона вже не прагне бути головним провайдером соціальних послуг, а будує нові взірці стосунків з громадянським суспільством, поступово перекладаючи тягар відповідальності за турботу про добробут громадян на структури самого суспільства. При цьому

публічні та громадські інституції наголошують на пріоритеті особистої відповідальності індивіда за власну долю та своїх близьких. Людина має турбуватись про своє майбутнє передусім сама, активно використовуючи умови та можливості, які їй надають держава та суспільство.

Фундаментальною метою держави можливостей є соціальна інклюзія людини. Несприятливий стан світової економіки та неготовність національних систем соціального захисту до появи нових соціальних ризиків загострили проблему виключення із соціального простору (те, що Г. Янг назвав «ерозією інклюзивного світу» [1, 6]) великої кількості людей. Наприкінці ХХ ст. спільною проблемою для Європи (хоча північних країн вони стосуються найменшою мірою) стала незахищеність аутсайдерів системи соціального страхування, що в умовах посилення безробіття означало стрімке падіння за межу бідності і відповідну соціальну деградацію, поглиблення соціально-економічної нерівності, бідність людей, які мають оплачувану роботу, дитячу бідність, незахищеність одиноких батьків, безробіття молоді, відсутність професійних навичок у хронічно безробітних, відповідно відсутність перспектив та відчуття непотрібності, неінтегрованість мігрантів, масштабну соціальну маргіналізацію в депривованих районах, що зумовлювало високий рівень злочинності насамперед серед молоді та мігрантів. Усе це призводило до знецінення соціального громадянства в маршаллівському дусі. Відсутність соціальних прав означала не просто бідність як відсутність базових можливостей, а значно більше. Адже, як писав Г. Шмід, «бути непотрібним гірше, ніж бути бідним» [2, 3].

Повноцінне життя в соціумі передбачає реальну можливість участі в економічних, політичних, культурних процесах. Належне вирішення проблем людей з розірваними соціальними зв'язками, не адаптованих до соціального середовища, вимагає ґрунтовного вивчення комплексу причин та чинників, що приводять до виключення, та вироблення соціальної стратегії, яка має імплементуватись через тісну співпрацю держави і суспільства на національному та місцевому рівнях.

Участь у соціальних мережах дає індивідові можливість здобути довіру, підтримку та взаємодопомогу, відповідно примножити соціальний капітал. Тому найважливішим заходом з подолання соціального виключення є соціальне включення, що ґрунтується на активній участі індивідів та груп у житті суспільства. Таким чином, соціальний капітал, що здобувається шляхом участі у житті спільноти, розглядається як дієвий захід проти соціального виключення. Щодо наслідків для со-

ціальної політики цей аспект означає необхідність всебічної підтримки місцевих ініціатив та розвитку місцевих спільнот [3].

З метою адаптації до постіндустріального ринку праці публічна влада організує програми навчання, перекваліфікації та працевлаштування. Для подолання «культури утриманства» та бюджетної економії право на отримання численних видів соціальної допомоги ставиться в жорстку безпосередню залежність від трудової діяльності. Гендерна рівність досягається шляхом розвитку соціальних послуг догляду, що організуються державою та приватними провайдерами. Доступність та якість освітніх послуг є одними з пріоритетних цілей соціальної політики. Держава інвестує в людський капітал задля підвищення конкурентності національної економіки на світовому глобалізованому ринку. Освіта є ключем для індивідуальних здобутків та повноцінного соціального громадянства. В умовах кризи колективного соціального страхування, обмеження свободи держави у виборі податкової політики, відповідно і неминучого скорочення соціальних бюджетів, більшої ваги набувають приватні форми забезпечення добробуту. Держава стимулює людей укладати індивідуальні контракти страхування з комерційними установами, користуватись соціальними послугами, що надаються приватними структурами. Усі, хто з різних причин виявився нездатним скористатись можливостями і забезпечити собі прийнятні життєві стандарти та вищий рівень добробуту, мають звертатись до публічних соціальних програм, які передбачають перевірку нужденності та недостатності рівня захисту.

Отже, зрушення в суспільній свідомості вже відбулось. Секуляризована любов до ближнього та солідарність не витримують бюджетного дефіциту. Про братерство вже давно ніхто не згадує. Розуміння справедливості також змінюється. Під впливом нової ідеології стають дедалі суворішими умови отримання допомоги. Від людини XXI ст. вимагається усвідомлене прагнення та готовність адаптуватись до нової реальності, щоб не опинитись на узбіччі життя. Ідеал соціально-економічної рівності сам по собі недосяжний за умов цивілізації, тим більше в капіталістичній економіці. До того ж стан світової економіки не сприяє наближенню до нього. Тому в контексті подальшого розвитку йдеться вже не про рівність результатів, а про рівність можливостей. Світ змінився, але не всі західноєвропейські соціальні держави змогли однаково вдало підготуватись та зустріти ті зміни, які принесли із собою постіндустріальна ера та глобалізація. Усі вони

прагнуть збудувати державу можливостей, не одне десятиліття проводять необхідні реформи і мають певні результати на цьому шляху. Але обсяг та доступність можливостей, якими може скористатись індивід для повної соціальної інклюзії, є неоднаковими в різних країнах. Це залежить від наявної соціальної моделі, успішності реформ, стану економіки, національно-культурної специфіки. У цілому публічний простір соціального захисту у країнах Західної Європи зменшився, але все одно залишається більшим, ніж в інших моделях соціальної держави.

Перехід від одного типу соціальної держави до іншого на сучасному етапі історичного розвитку не є результатом реалізації якогось масштабного раціонального ідеологічного проекту революційних перетворень (на кшталт «Третього шляху»). Тиск несприятливих для функціонування соціальної держави чинників змушував уряди шукати шляхи оптимізації стану системи, що передбачало скорочення соціальних витрат. Суспільство, яке встигло звикнути до високих життєвих стандартів, у більшості своїй не було готове до цього. Наявність інтегрованих до системи соціального захисту інституцій, що мали великий політичний вплив і були здатні організувати масштабні соціальні протести, унеможлилювали обрання державою кардинальних способів вирішення проблеми. Уряди, стикаючись з можливістю політичного програшу, але змушені проводити непопулярні реформи, застосовували політику прихованих, партизанських дій (*blame avoidance policy*), що мали кумулятивний ефект та приводили до помітних змін у майбутньому. Реформи проводились не лише в соціальній сфері, але й в економіці, податковій системі, політичному устрої. Кожна з них мала те чи інше значення для системи соціального захисту, вносячи корективи різної глибини. Бюджетні дефіцити, з одного боку, та наявність потужних політичних важелів (коаліції в уряді та парламенті) — з іншого, сприяли виробленню соціальної політики, яка могла йти всупереч поглядам соціальних партнерів. Держава стала рішуче впроваджувати структурні реформи, вкладаючи інший зміст до однієї з ключових цілей системи соціального захисту — соціальної інклюзії. Повноцінне громадянство, інтеграція до суспільного життя ґрунтуються передусім не на доступі до соціальних трансфертів, а на використанні можливостей, які створюють держава та суспільство переважно у сфері освіти та перенавчання.

Отже, внаслідок процесів постіндустріальної трансформації, глобалізації в національних системах соціального захисту відбулись структурні та парадигмальні зміни, які зумовили перехід до нового типу

соціальної держави — держави можливостей. Її основною метою є посилення людського потенціалу, особистої відповідальності і відповідно створення умов для всезагальної соціальної інклюзії. В умовах комплексної кризи соціальна держава поступово відходить від традиційного розуміння соціальної функції і робить акцент не на матеріальному забезпеченні, а на створенні умов для самореалізації, відповідального ставлення до власного добробуту. Обсяг та доступність можливостей, якими може скористатись індивід для повної соціальної інклюзії, не є однаковими в різних країнах; це залежить від існуючої соціальної моделі, успішності реформ, стану економіки, національно-культурної специфіки.

Джерела

1. Young G. The Exclusive Society. — London, Sage Publications, 1999. — 216 p.
2. Schmid G. Full Employment in Europe : Managing Labour Market Transitions and Risks. — Edward Edgar Publishing, 2008. — 385 p.
3. Астоянц М. Концепция социального исключения: влияние на социально-политические решения [Электронный ресурс] / М. Астоянц. — Режим доступа : <http://do.teleclinica.ru/207015/>

Нікітенко Олександр,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

м. Київ, Україна,

o.nikitenko@kubg.edu.ua

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У СФЕРІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

GUARANTEE OF LAWS IN SPHERE OF RIGHTS AND FREEDOMS OF PERSON AND CITIZEN

Законність — основа нормальної життєдіяльності цивілізованого суспільства, усіх ланок його політичної системи. Охоплюючи своєю дією найбільш важливі сфери людського життя, законність вносить в нього відповідно гармонію, забезпечує справедливу диференціацію інтересів людей.